

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРУЛЬНО-ПОСТОВОЇ СЛУЖБИ МВС РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН

Кузніченко С. О.

На думку окремих науковців, патрульна служба міліції є діяльністю спеціальних нарядів міліції по охороні громадського порядку, безпеці й боротьбі з правопорушеннями на вулицях, площах, у парках, на транспортних магістралях, у портах, аеропортах та інших громадських місцях, а також при проведенні масових заходів, ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійних лих [1, 6]. Інші вважають, що патрульно-постова служба - це сукупність профілактичних і охоронних дій, спрямованих на забезпечення громадського порядку й боротьбу з вуличною злочинністю, що здійснюється постами охорони правопорядку й патрулями на встановлених маршрутах за планами комплексного використання територіальних органів внутрішніх справ (далі - ОВС) [2, 288]. Проте, враховуючи положення ст. ст. 1, 2 і 7 Закону України "Про міліцію" [3], патрульна служба Міністерства внутрішніх справ (далі - МВС) України розглядається як структурний підрозділ міліції громадської безпеки, на який законодавством України й галузевими підзаконними нормативно-правовими актами покладено обов'язки щодо гарантування особистої безпеки громадян, захисту їх прав і свобод, запобігання правопорушенням та їх припинення [1, 7].

Безперечно, сучасна система організації патрульної служби міліції в Україні вже морально застаріла й потребує кардинального реформування. Традиційно вважається, що однією з форм удосконалення є вивчення й упровадження передового зарубіжного досвіду в аналогічній сфері, з урахуванням національної специфіки та особливостей. Саме тому в рамках нашого дослідження розглянуто організаційно-правові засади службової діяльності патрульно-постової служби Республіки Казахстан.

Окремі аспекти оперативно-службової й службово-бойової діяльності ОВС України обиралися предметом наукових розвідок О.М. Бандуркою, С.А. Буткевичем, О.Ф. Долженковим, Ю.В. Дубком, Д.Г. Забродою, В.В. Конопльовим, М.В. Корнієнком, В.А. Лаптієм, М.Б. Саакяном, Ю.В. Сіроштаном тощо. Проте сутність і особливості організаційно-правових засад службової діяльності патрульно-постової служби МВС Республіки Казахстан у наявних роботах розглядалися фрагментарно, без комплексного підходу, що й зумовило мету проведеного дослідження.

Сьогодні ОВС Республіки Казахстан є спеціальними державними органами, що здійснюють відповідно до законодавства дізнання, попереднє слідство й оперативно-розшукову діяльність, а також виконавчі і розпорядчі функції щодо охорони громадського порядку й гарантування громадської безпеки, запобігання і припинення злочинних та інших протиправних посягань на права і свободи людини й громадянина, інтереси суспільства й держави [4]. У рамках нашого дослідження ми не будемо зупинятися на всіх завданнях ОВС, але зазначимо, що їх перелік значно більше ніж аналогічний у національному законодавстві [3], зокрема, закріплені такі службово-бойові завдання в змісті надзвичайних адміністративно-правових режимів:

- охорона громадського порядку й гарантування громадської безпеки, також в умовах надзвичайного або воєнного стану;

- у необхідних випадках сприяння органам державної протипожежної служби в гарантуванні пожежної безпеки;

- охорона державних та інших об'єктів, фізичних осіб, конвоювання заарештованих і засуджених, участь у припиненні актів тероризму, звільненні злочинців;

- виконання окремих завдань у системі територіальної оборони Республіки Казахстан у воєнний час;

- участь у проведенні спільно з іншими державними органами карантинних, санітарних і природоохоронних заходів, також при надзвичайних ситуаціях;

- здійснення режимних і охоронних заходів на особливо важливих і режимних об'єктах, територіях Республіки Казахстан [4].

У складі ОВС утворюються кримінальна поліція, адміністративна поліція та інші служби поліції, а також військово-слідчі органи й військова поліція МВС, що мають статус військових формувань.

Так до складу адміністративної поліції входять служби дільничних інспекторів поліції і дільничних інспекторів поліції у справах неповнолітніх, підрозділи патрульної служби, ліцензійної й дозвільної системи, правоохоронної і ветеринарної поліції, дорожньої поліції, спеціальні установи ОВС та інші підрозділи, необхідні для вирішення поставлених перед адміністративною поліцією завдань: охорона громадського порядку, гарантування громадської безпеки; виявлення, запобігання й припинення злочинів та адміністративних правопорушень, розкриття злочинів; здійснення дізнання й адміністративного провадження в межах компетенції, установлені законодавством Республіки Казахстан; забезпечення правопорядку в місцях утримання затриманих і заарештованих осіб, також осіб без певного місця проживання, документів; виявлення та припинення безнаглядності та правопорушень серед неповнолітніх; державний нагляд і контроль за гарантуванням безпеки дорожнього руху; здійснення ліцензійної й дозвільної діяльності [4].

Сьогодні головними завданнями ОВС і внутрішніх військ МВС Республіки Казахстан при несенні патрульно-постової служби є: 1) гарантування особистої й майнової безпеки громадян; 2) охорона громадського порядку й гарантування громадської безпеки; 3) запобігання й припинення злочинів та адміністративних правопорушень; 4) участь у розкритті злочинів і затриманні злочинців. При цьому їх діяльність при організації й несенні патрульно-постової служби будується відповідно до принципів законності, гуманізму, поваги прав людини, гласності.

Водночас, працівники ОВС і внутрішніх військ, які беруть участь у несенні патрульно-постової служби, повинні мати необхідну професійну підготовку, бути дисциплінованими й пильними, при виконанні службових обов'язків діяти рішуче, сміливо й наполегливо, володіти високими моральними якостями, стійко пере-

носити всі труднощі, пов'язані з виконанням службових обов'язків. У поведженні з громадянами працівники поліції зобов'язані бути уважними, тактовними й ввічливими, їх дії мають бути законними.

Організація діяльності ППС здійснюється за принципом "Патрульна ділянка", що передбачає постійне закріплення поліцейських стройових підрозділів на визначених постах, маршрутах у складі патрульної ділянки. Отже, "Патрульна ділянка" - це сукупність постів і маршрутів, які визначаються й затверджуються начальниками міських, районних органів за узгодженням з керівництвом патрульної поліції ГУВС міст Астана та Алмата і ГУВС, УВС областей [5].

Несення служби на патрульних ділянках нарядами поліції є формою виконання оперативно-службового завдання, яка забезпечується: знанням особовим складом своїх обов'язків і прав, прав і законних інтересів громадян, оперативної обстановки на постах і маршрутах патрулювання; оперативним реагуванням на сигнали про злочини й адміністративні правопорушення, вмінням активними діями нарядів щодо їх припинення; тісною взаємодією з іншими службами ОВС; знанням начальниками своїх підлеглих, постійною турботою про них, високою вимогливістю до особового складу, організацією систематичного контролю за несенням служби; вихованням в особового складу вірності присязі, самовідданості й постійної готовності до виконання свого службового обов'язку, відповідальності за забезпечення правопорядку, нетерпимості до правопорушників, удосконаленням професіоналізму; раціональною розстановкою особового складу, постійним удосконаленням системи управління нарядами та взаємодії між ними, вмінням використанням автотранспорту, засобів зв'язку, широким упровадженням нових тактичних прийомів і технічних засобів.

Сили поліції, що беруть участь у несенні ППС, умовно можна поділити на: а) основні: стройові підрозділи патрульної поліції (за винятком спеціальних загонів швидкого реагування); військові з'єднання, частини оперативного призначення й спеціальні моторизовані частини внутрішніх військ МВС Республіки Казахстан; б) допоміжні: підрозділи дорожньої поліції; спеціалізовані охоронні підрозділи ОВС; спеціальні загони швидкого реагування, що входять до складу стройових підрозділів поліції; працівники інших служб і підрозділів ОВС; слухачі й курсанти навчальних закладів МВС Республіки Казахстан.

До засобів, що використовуються при несенні патрульно-постової служби, належать: автотранспорт, спеціальні автомобілі, бронемашини, мотоцикли, катери, велосипеди та інші транспортні засоби; засоби радіо- та дрогового зв'язку й спеціальної техніки (також системи телевізійного спостереження, електромегалофони); табельна вогнепальна зброя, спорядження та спеціальні засоби; освітлювальні прилади, спеціальна апаратура та інші технічні засоби; службові тварини (собаки, коні) [5].

Проведений аналіз положень Інструкції патрульно-постової служби ОВС Республіки Казахстан щодо забезпечення охорони громадського порядку та безпеки дозволив виокремити такі види службових нарядів.

1. *Патруль* - рухомий наряд, що складається з двох або декількох працівників поліції й виконує покладені на нього обов'язки по охороні громадського порядку на маршруті патрулювання. Відповідно працівник поліції, який входить до складу патруля, називається пат-

рульним. Патруль може нести службу на автомобілі, мотоциклі, катері, велосипеді. Також можуть використовуватися піші та кінні патрулі; у необхідних випадках у наряди, що використовуються для несення патрульно-постової служби, призначаються патрульні - кінологи зі службовими собаками. Для гарантування безпеки дорожнього руху використовуються патрулі по нагляду за рухом. Патрулю для несення служби за принципом "Патрульна ділянка" встановлюється маршрут патрулювання, межі якого визначаються на місцевості залежно від конкретних умов й оперативної обстановки. Відстань маршрутів усіх видів патрулів розраховується самостійно з урахуванням особливостей місцевості, оперативної обстановки й умовою прибуття патруля до місця пригоди або виклику не пізніше п'яти хвилин з моменту отримання вказівки або повідомлення.

2. *Пересувний пункт поліції* - спеціальний наряд поліції на обладнаному автобусі, що несе патрульну службу на закріпленій території. Такий наряд призначений для проведення профілактичних заходів на віддалених і криміногенних патрульних ділянках, а також при ускладненні оперативної обстановки.

3. *Патрульна група* - наряд у складі декількох патрулів комплексних сил поліції, об'єднаних для несення служби на закріпленій патрульній ділянці або на території зони, об'єкта, на якому проводяться масові заходи.

4. *Пост* - місце або ділянка місцевості, на якій працівники поліції (постові) виконують покладені на них обов'язки по охороні громадського порядку. Пости обладнуються як модульні (переносні), так і стаціонарні. Пости виставляються там, де необхідно забезпечити постійну присутність працівника поліції. Для поста визначається його центр і межі. Центр поста визначається в такому місці, звідки найбільш зручно вести спостереження й оперативно вживати заходів щодо запобігання та припинення правопорушень. Віддалення меж від центру не повинно перевищувати 300 м.

5. *Наряд поліції для супроводження поїзда, судна* - призначається з метою підтримання громадського порядку й гарантування безпеки, запобігання й припинення правопорушень під час слідування цих транспортних засобів.

6. *Контрольно-пропускний пункт* - наряд поліції, що виставляється для забезпечення пропускного режиму або обмеження руху транспорту й пішоходів у визначеному районі (місцевості) при проведенні масових заходів, виникненні стихійних лих, епідемій, епізоотів та інших надзвичайних ситуацій.

7. *Заслон* - наряд у складі групи (підрозділу) працівників поліції, що виконує завдання по контролю за визначеною ділянкою місцевості або перекриттю окремих транспортних напрямків.

8. *Резерв* - наряд поліції, що призначений для посилення задіяних сил і засобів у випадках раптово виниклих завдань у зв'язку з ускладненням оперативної обстановки, а також для підміни патрульних і постових. Склад резерву, розміщення й порядок його застосування в кожному окремому випадку визначається тим начальником, у розпорядженні якого він перебуває.

Безперечно, провідне місце в забезпеченні належного рівня організації патрульно-постової служби займає процес управління задіяними силами, тобто повсякчасна й цілеспрямована діяльність керівників ОВС по раціональному використанню комплексних залучених сил щодо забезпечення ефективної охорони громадського

порядку, запобігання й припинення злочинів і адміністративних правопорушень, підтримання постійної готовності до виконання раптово виниклих завдань при ускладненні оперативної обстановки, в особливих умовах і при надзвичайних обставинах. Так управління нарядами комплексних сил поліції включає:

- аналіз оперативної обстановки, на підставі якого здійснюються розроблення й прийняття рішення з організації ППС;
- підготовку сил і засобів для виконання поставлених завдань, інструктаж нарядів;
- забезпечення постійного й стійкого зв'язку з патрульно-постовими нарядами, своєчасного обміну інформацією;
- організацію взаємодії, маневр силами й засобами;
- контроль за організацією та несенням ППС;
- облік та оцінку результатів діяльності патрульно-постових нарядів [5].

При цьому, оперативне управління патрульними нарядами в період несення служби покладається на чергові частини міськрайлінорганів і центри оперативного управління, із залученням інспекторів (навігаторів) по координації діяльності комплексних сил поліції.

З урахуванням специфіки пріоритетних напрямків наукових досліджень Кримського юридичного інституту Одеського державного університету внутрішніх справ, для нас, передусім, представляє науковий інтерес службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку в особливих умовах. Не є винятком і відповідна діяльність патрульно-постової служби МВС Республіки Казахстан. Так при проведенні масових заходів з метою недопущення групових порушень громадського порядку та масових заворушень формуються такі групи бойового порядку, як:

1) *ланцюжок* - виставляється для оточення території, на якій проводяться масові заходи, з метою недопущення сторонніх осіб, а також для створення направляючих коридорів, що забезпечують організоване пересування учасників заходів, глядачів, або розмежувальних квадратів (прямокутників) у місцях розміщення учасників заходів і глядачів. До складу ланцюжків можуть входити працівники поліції, військовослужбовці й представники громадськості. Ланцюжки поділяються на *рідкі*, коли особовий склад розміщується на відстані понад 2 м, *нормальні* - з інтервалом 1-2 м, *поширені* - при відстані менше 1 м, *багаторядні* - у два і більше рядів. З метою посилення ланцюжків на найнебезпечніших напрямках устанавлюються загородження зі спеціальних бар'єрів, автомобілів, військової техніки;

2) *група супроводження* - забезпечує громадський порядок при створенні колон, їх супроводження й розміщення у відведених для них місцях;

3) *пост спостереження* - забезпечує своєчасний обмін інформацією під час проведення масових заходів і зміни обстановки. Він устанавлюється в пункті, що забезпечує належний стан спостереження за територією та обладнується необхідними технічними засобами;

4) *резерв* - призначається для вирішення завдань охорони громадського порядку у випадку ускладнення обстановки під час проведення масових заходів. Резерв має розташовуватися в місцях, звідки він може бути оперативно застосований.

До складу резерву, що є в розпорядженні начальника оперативного штабу, може виділятися до 20 % усіх залучених до охорони громадського порядку сил і за-

собів. Резерви, що є в розпорядженні начальників секторів, дільниць чи напрямків, складають 10-15 % сил і засобів, що використовуються на службі в даному секторі, дільниці чи напрямку. Залучені резерви негайно поновлюються за рахунок вивільнення сил і засобів з менш важливих дільниць і напрямків;

5) *група патрулювання* - формується з особового складу ОВС, а також внутрішніх військ навчальних закладів МВС Республіки Казахстан (у разі їх залучення) для охорони громадського порядку на території, що прилягає до району проведення масових заходів;

6) *група обмеження руху транспорту* - формується з працівників дорожньої поліції й організує рух транспорту, пішоходів в обхід зони блокування, а також забезпечує безперешкодний проїзд автотранспорту ОВС і внутрішніх військ, аварійно-рятувальних служб до місця проведення спеціальних заходів;

7) *група роз'яснення законів* - формується з найбільш підготовлених працівників ОВС. Основним завданням цієї групи є проведення роз'яснювальної роботи серед учасників масових заходів;

8) *група забезпечення зв'язку* - формується з працівників підрозділів зв'язку і спеціальної техніки, а також особового складу, який має навички роботи із засобами зв'язку. Група повинна забезпечити надійне управління силами й засобами. Порядок використання зв'язку й режим роботи радіозасобів визначаються керівником оперативного штаба;

9) *група оточення (блокування)* - формується з особового складу строювих підрозділів поліції й підрозділів внутрішніх військ (у разі їх залучення). Група здійснює оточення (блокування) відповідного району місцевості з метою обмеження доступу громадян, направлення на фільтраційний пункт осіб, які активно намагаються проникнути до району оточення (блокування), затримання правопорушників, припинення проїзду до району проведення заходів стороннього транспорту. У необхідних місцях утворюються контрольно-пропускні пункти для організованого пропуску громадян, транспорту, виявлення (затримання) організаторів і активних учасників протиправних дій;

10) *група фіксації правопорушень* - формується з працівників підрозділів кримінальної поліції, споряджається засобами візуального спостереження, фотографування, відео- та звукового запису. Забезпечує документування протиправних дій на місці події, перевірку доставлених правопорушників [5].

При цьому особовому складу, задіяному в групах бойового порядку, вогнепальна зброя не видається, але резерв може бути озброєний.

Стосовно інших надзвичайних ситуацій, слід зазначити, що ними визначені стихійні лиха, пожежі, значні виробничі аварії, катастрофи, епідемії, епізоотії, що становлять під загрозу життя й здоров'я населення і вимагають проведення аварійно-рятувальних і відновлювальних робіт. У зазначених умовах ОВС і внутрішні війська МВС Республіки Казахстан разом з органами безпеки організовують і проводять такі спеціальні заходи:

- відновлення й підтримання встановленого громадського порядку й безпеки дорожнього руху, запобігання та своєчасне припинення злочинів та інших протиправних дій;

- захист населення, облік втрат, рятування людей і надання необхідної допомоги потерпілим;

- охорона власності, що залишилася без догляду;

До нової концепції юридичної освіти

- сприяння у проведенні аварійно-рятувальних і відновлювальних робіт.

З метою забезпечення постійної готовності особового складу до дій у надзвичайних ситуаціях у МВС, ГУВС, УВС розробляються оперативні плани, що затверджуються керівником відповідного ОВС і погоджуються з Агентством Республіки Казахстан з надзвичайних ситуацій. Як правило, у таких планах передбачаються: 1) характеристика можливої обстановки на території обслуговування в період виникнення надзвичайних ситуацій; 2) порядок приведення сил і засобів ОВС, також і допоміжних, у готовність до виконання покладених оперативно-службових завдань; 3) перелік і послідовність невідкладних дій начальника і чергового ОВС за надзвичайних ситуацій; 4) розрахунок сил і засобів, що залучаються для реалізації заходів за надзвичайних ситуацій, їх розстановка, види службових нарядів, спеціальних груп, їх завдання й особливі обов'язки, склад резерву й порядок його застосування; 5) особливі умови несення служби на території (дільниці), де необхідно зосередити зусилля по охороні громадського порядку й боротьбі зі злочинністю, запобігання розкраданням власності; 6) охорона важливих об'єктів, перелік яких заздалегідь узгоджується з місцевими органами виконавчої влади; 7) заходи щодо гарантування безпеки особового складу, який перебуває на службі, евакуації й рятування громадян, майна, а також обліку втрат населення; 8) порядок оточення небезпечних зон, розгортання загороджувальних постів і заслонів, контрольно-пропускних пунктів і патрульних груп для забезпечення встановленого пропускового режиму, безпеки дорожнього руху; 9) евакуація з небезпечних зон затриманих і засуджених, зброї, боєприпасів, спеціальних засобів, цінного майна й службових документів; 10) взаємодія із суміжними ОВС, Агентством Республіки Казахстан з надзвичайних ситуацій, іншими правоохоронними органами; 11) заходи щодо припинення брехливих чуток і паніки серед населення.

Водночас, зазначимо, що в нормативних документах МВС Республіки Казахстан передбачений порядок дій патрульно-постової служби лише в таких надзвичайних ситуаціях, як пожежі; виявлення вибухових пристроїв, вибухових речовин, радіоактивних, хімічних та інших предметів, що представляють небезпеку для населення; аварії й катастрофи; повені; епідемії й епізотії; землетруси; хуртовини, урагани, снігові замети. Тобто найбільше уваги приділено наслідкам надзвичайних ситуацій техногенного й природного походження, а не соціально-політичного характеру (масовий перехід Державного кордону з територій суміжних держав; спроби насильницької зміни конституційного ладу Республіки Казахстан; терористичні акти; міжнаціональні й

міжконфесійні конфлікти; блокада або захоплення окремих місцевостей, особливо важливих об'єктів екстремістськими угрупованнями та ін. [6]), що, на нашу думку, є суттєвим недоліком і значною прогалиною в регламентації службово-бойової діяльності підрозділів ОВС.

Отже, патрульно-постова служба МВС Республіки Казахстан бере активну участь в охороні громадського порядку й гарантуванні громадської безпеки країни. Безперечними перевагами дослідженого досвіду є: закріплення на законодавчому рівні завдань ОВС у контексті надзвичайних адміністративно-правових режимів; правова регламентація службової діяльності сил, задіяних у спеціальних заходах, і порядку взаємодії з іншими державними органами; чітке визначення порядку несення патрульно-постової служби, формування й дій груп бойового порядку за надзвичайних умов. Проте його прогалиною є відсутність алгоритму дій ППС під час ліквідації надзвичайних ситуацій соціально-політичного характеру.

Література

1. Правові та організаційні основи діяльності Патрульної служби МВС України: Навч. посіб. / Д.Г. Заброна, Ю.В. Сіроштан. - Дніпропетровськ, Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. - 148 с.
2. Шмаков О.М. Словник офіцера внутрішніх військ з воєнно-наукових питань. - Х.: Акад. ВВ МВС України, 2009. - 518 с.
3. Про міліцію: Закон України від 20 груд. 1990 р. № 565-XII // Відомості Верховної Ради Української РСР. - 1991. - № 4. - Ст. 20.
4. Об органах внутренних дел Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан от 21 декабря 1995 г. № 2707 // Ведомости Верховного Совета Республики Казахстан. - 1995. - № 23. - Ст. 154.
5. Об утверждении Инструкции об организации патрульно-постовой службы органов внутренних дел Республики Казахстан по обеспечению охраны общественного порядка и безопасности: Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 5 июля 2002 г. № 475 // Бюллетень нормативных правовых актов центральных исполнительных и иных государственных органов Республики Казахстан. - 2002. - №№ 43-44. - Ст. 725.
6. О чрезвычайном положении: Закон Республики Казахстан от 8 февраля 2003 г. № 387 // Ведомости Парламента Республики Казахстан. - 2003. - № 3. - Ст. 15.

Кузнichenko С.В.

доктор юридичних наук, доцент, заступник начальника
Кримського юридичного інституту Одеського національного університету
з наукової роботи

Надійшла до редакції 10.04.2010